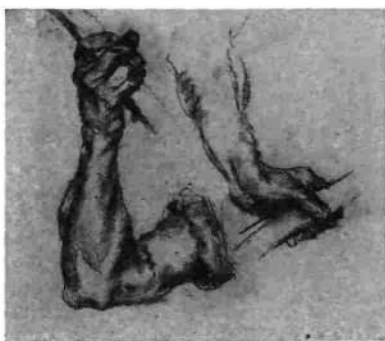

HOMMAGE À RIHARD JAKOPIČ

Marijan Tršar

Častitljivemu jubileju in spominu nedvomno najpomembnejšega likovnega ustvarjavca naše likovne moderne Riharda Jakopiča je posvečena obširna retrospektiva njegovega dela v Moderni galeriji. To je gotovo poglobitna prireditev v okviru proslav, podelitve nagrade njegovega imena in razstave del njegovih učencev na ALU. Pokazala naj bi čim izčrpnije mojstrovo rast od njegovih zgodnjih poskusov v duhu tradicije pa njegovo zorenje v voditelja slovenskega impresionizma. Dala naj bi nam priložnost za poglobljene študije in morebiti za korigirane oznake in presoje; bolj

kot kadarkoli nam obširno zbrano delo omogoča ugotavljati ne le splošne, dobro znane cilje impresionističnega likovnega nazora, marveč poiskati tiste posebnosti in različnosti, ki nam dajejo pravico govoriti o Jakopičevi pa tudi slovenski impresionistični različici svetovnega impresionističnega ustvarjalnega napora.

Menim, da nam je razstava odgovorila predvsem na nekaj vprašanj, ki smo jim do zdaj vedeli le polovične odgovore. Predvsem na dostikrat načeto razmišljanje o odnosu Jakopičevega slikarstva do splošno evropskega, zlasti še izvirnega francoskega; potem o razmerju in različnostih med Jakopičevim delom in deli njegovih slovenskih kolegov impresionistov; pa o določnejši razmejitvi dostikrat omenjane Jakopičeve ekspresionistične dobe; ali celo o tem, kaj je resnice o njegovih fauvističnih vrinkih; in ne na koncu o njegovemu pomenu za naš prostor in naslednje generacije.

Že ob razstavi na Dunaju leta 1900 so obiskovalci in kritika opazili posebnost razstavljenih del gostov »s Kranjske«. Posebna mehkoča, liričnost, megličavost sončne trepetavice ali kakorkoli še bi mogli opisati atmosfersko in razpoložensko značilnost tedanjih slovenskih impresionističnih del. Jako-

pičevo slikarstvo ni niti v eni fazi svojega razvoja težilo k objektivizaciji trdne predmetnosti, ampak je vselej lovilo njen čim bolj nematerialen, barvno čist in razživet videz. Še več, v primerjavi s francoskim impresionizmom opazimo pri njem razblinjanje trdnega skeleta ne le glede prostorske iluzije — ta je v začetku vselej živa! — ampak celo glede vsake ploskovne organiziranosti. Hočem reči; če je francoski impresionizem iskal atmosfersko trepetavico v realnih obrisih predmetov in teh ni likovno ekspresivno deformiral, pa moremo pri Jakopiču govoriti celo o opuščanju značilnih obrisov in o pristajanju na posamezne barvne poudarke — denimo reflekske na vazah, svetlobno izstopajoče dele oblin na figurah ali v pokra-

jinah oblatosti, tiste dele, ki izstopajo našemu očesu najbliže. To seveda še bolj odločno zanikuje oblikovna reševanja in še bolj dosledno prehaja v končni impresionistični cilj: v barvno mavrico optičnih pojavnosti ne glede na pomembnost oblik, njihovega notranjega reda, konstrukcije, vsake trdnosti ali oblikovne strukture. Naj omenim, da je imel mojster to stopnjo za končno, ne pa za študijsko in izhodiščno; v risbah, ki jih je risal v svoji šoli kot praktičen primer za učence, smo mogli videti, da je v njih skušal definirati tudi oblikovno podstat denimo obraza, tako v delih kot v celoti, čeravno seveda v mehkih zračnih sencah in svetlobah. Prav to iskanje »razpoloženja«, ne pa gledane realnosti sveta, izžareva tisto tipično slovensko različico impresionizma, ki nam pomeni še zdaj poseben prispevek naših mojstrov moderne evropskemu toku; in ki — bodimo si odkriti! — pomeni nam Slovencem še zdaj toliko bližnjo »obarvanost«, da nam mimogrede »prikupi« nekdanj prezirane »kozolčarje«. Spomnim se, kako sem še pred nedavnim ob gledanju francoskih pleinairskih mojstrov prav njihovo »objektivno« trdnost presojal kot manjšo občutljivost v primeri z našimi bolj »čustvenimi« impresionističnimi kreacijami. Kajpa po krivici, zakaj trdnost francoskega impresionizma je posledica dosledne razumske kontrole čustvenega doživetja, nikakor pa pomanjkanje le-tega. Še več, danes se

zavedam, da je prav ta »trdna oblikovnost« francoskega impresionizma, ki našemu v dobršni meri manjka, od tistih komponent, ki so mu omogočile, da je postal privlačnejši, razumljivejši in rekel bi obveznejši za večino evropskih posnemavcev.

Še največ te »francoske« impresionistične objektivnosti moremo izluščiti pri našem Jami. Pri tem ne mislim le na zadržanost poteze, ki je pri Jakopiču vselej zanesena, polna večbarvnih čustvenih primesi, lepa že »sama po sebi«, brez sosednjih, ki naj bi ji dajali končno veljavo. Tudi Groharjevo slikarstvo je v obrisu — pa čeprav včasih do naključja razpuščeno v sončni ali megleni mavrici — dosti bolj jasno in odrejeno. Še bolj

velja to za Vesela in za Sternena. Posebno zadnji je veljal za najbolj »risarskega slikarja«, kar kajpa v njegovem času ni bila pohvala brez dvoreznosti. Nedvomno je Jakopičevo slikarstvo najbolj bogato pogumnih barvnih kontrastov, nenadnih, bogsigavedi odkod domišljenih barvnih lis, ki preraščajo kdaj iz lirične likovne vsebine v pravo dramatičnost. Ugotavljamo nenavadno, baročno napeto dožemanje sveta, ki je Jakopiča pretanjeno vezalo na nekdanjo slovensko baročno tradicijo. Ni naključna opazka, da se njegovo slikarstvo kot dvojček prilega slovenskemu zlatemu oltarju.

Mislím, da bo ta razstava pojasnila marsikaj tudi o razmejitvah Jakopičevega opusa na čisto impresionistično in ekspresionistično polovico. Doslej smo to ločitev najrajši označevali z bolj zagnano ekspresionistično potezo. Jakopiču — razen v nekaj primerih — ne moremo pripisati značilne impresionistične »pikčaste lise«. Njegova poteza je vselej daljša, kontrastno manj definirana v barvni kvaliteti kot v strukturni igri. Zato tudi v dobi Jakopičeve »ekspresionistične faze« ne ugotavljamo bistvenih razlik glede poteze; morebiti so res malo daljše, bolj impetuozne, a v glavnem ostajajo podobne tistim iz prejšnjega obdobja. Razliko moramo iskati na drugem področju. Dokler barvne lise dajejo atmosfersko definicijo, se pravi, dokler so prostorsko določene, toliko časa smemo govoriti o Jakopičevi

impresionistični dobi; ko pa si pribori avtohtono, na realno prostornost nevezano naravo, postane zares ekspresivna. Dobiva samosvojo izraznost, ki ne rabi upodabljanju realnega ozračja ali trenutnega razpoloženja. Nikjer pa bi ne mogli govoriti o Jakopiču kot o fauvistu. Fauvizem je vselej vezal kvaliteto barve z njegovo kvantiteto in hkrati z ustrezno oblikovnostjo, ki pa jo Jakopič kot tudi pravi impresionisti zanemarjajo. Nasičenost barve, ki jo dostikrat srečujemo pri Jakopiču, še ni potrdilo njegove fauvistične usmerjenosti, zakaj za ta likovni nazor je bistvena tudi oblikovna deformacija. Brez nje more zdrsniti tovrstno slikarstvo v ornamentalnost

in dekorativnost. Zato pa pri Jakopiču kdaj zaslutimo nekakšno modro — rdeče — rumeno »hetinofolklornost« v najboljšem pomenu besede, ki nas spominja tvornosti nekdanjega ljudskega baroka. Kajpak oplemenitenega z neizčrpno domišljijo barvne variiranja, z občutenostjo trepetljave risbe, s pretehtanostjo tvornih členov kompozicije.

Za Jakopiča je še bolj kot za druge slovenske impresioniste značilna vezanost na izbrane motive. Te potem obdeluje, variira v barvi in razpoloženju. V risbi in kompoziciji največkrat ne. Podarja nam nize »Sav«, »Med bori«, »Med gabri«, »Križank«, »Starih Ljubljan«, »Trnovega«, »Sipin«; pa »Interierov«, »Pri klavirju«, »Pri svetilki«, in tihožitij z rožami. Številne so variacije figuralnih skupin »Družin«, »Beguncev«, »Dela«, »Slepcev«, »Oračev« itd. V njih preizkuša različne barvne registre, izbira različna svetlobna razpoloženja, seli po platnu poglobitve središčne poudarke. Njegova likovno vsebinska govorica pa ostaja pri tem vselej enaka: resna, razmišljujoča, verujoča v smiselnost naprežanja, v daljni ideal popolne človečnosti, ki bo vredna oltarja. V vseh Jakopičevih delih je čutiti vse prešinjajočo plemenitost; domalega sakralnost, ki se klanja izrednim osebnostim, sočustvuje z bolečino, se pridružuje vsem delovnim; ki sanjari

v samoti, časti lepoto v svetiščih narave. In vselej in povsod s priokusom dolžnosti, zagnanosti za lepši jutri, za boljšo prihodnost občestva, ki mu je umetnik zapisan po rojstvu in miljeju. Povsod občutimo misel, da je umetnik poklican in dolžan plemenititi svoj narod z najboljšim, kar premore njegova ustvarjalnost. To je njegov dolg in hkrati njegova izjemnost. Jakopič je nedvomno značilen predstavnik generacije, ki je priborila malemu narodu osvoboditev iz tujerodne države ter je nenehno trepetala

za njegovo duhovno in fizično avtohtonost. Bojazen, ki se je izkazala za upravičeno v drugi svetovni moriji, ko je bila prav ta idealna navadno človeška zavest eno poglavitnih gibal boja za obstanek.

Pomen Jakopičevega dela za razvoj našega slikarstva je bil usoden. Za vsa naslednja leta je vtisnil umetniškimi prizadevanjem pečat impresionističnega gledanja. Priboril je naši likovni umetnosti priznanje enakovredne izpovedi v primerjavi z drugimi načini umetniškega izražanja. Prav on in njegovi tovariši so nas končno osvobodili občutka, da majhen narod ne zmore kvalitetnega, vzvišenega slikarstva. Z vero vase so postavili temelje za poznejša samozavestnejša iskanja in tekmovanja z umetnostnimi dosežki evropskega kulturnega prostora.